

ANADOLU'NUN YERLEŞME TARİHİ İLE İLGİLİ GÖRÜŐLER

KOÇHİSAR'IN TUZ GÖLÜ BATISINDAKİ STEP KÖYLERİNDE
1946 EYLÜLÜNDE YAPILAN BİR ARAŞTIRMA
GEZİSİNİN SONUÇLARI

Dr. W. RUBEN

Hindoloji Profesörü

İç Anadolu Step Bölgesini en iyi bilenlerden sayılan coğrafya bilgini Wenzel, bu bölgelerde yaptığı birbuçuk yıllık araştırma gezisinin bir sonucu olarak 1937 de bastırıldığı eserinde: fazla kurak olan bölgelerdeki bazı Anadolu köylerinde, tarlaların muayyen şahıslara ait olmayup, daha ziyade, ekim mevsimi yaklaşınca köy ahalisinin bir araya toplanarak müştereken verilen kararla ve her ailenin elinde bulunan hayvan çifti kuvveti ile mütenasip olarak tarlaların ekiciler arasında taksim edildiğini yazmaktadır¹. Böyle bir âdetin bu bölgelerde bugün de yaşamakta devam edip etmediğini yerinde görmek ve tespit etmek amacıyla, 1946 Eylülünde, Doçent Ferruh Sanır ve A. İtil ile bir arada, adı geçen bölgelerdeki köylerde bir araştırma gezisine çıktık. Fakat bu nevi bir âdetin izlerine tesadüf edemedik. Çok muhtemeldir ki bu bilgin Türkçeye lüzumu kadar hakim olamadığından böyle bir hataya düşmüştür. Bazı köylerde, köy arazisinden hangi kısmın ekileceği ve nerelerinin nadasa terkedilmeleri icâbettiğini vakia köylü müşterek kararla tespit eder; ve Wenzel'i hataya sevkeden nokta da her halde bu olmuştur. Diğer taraftan da bu meseleyi küçümsememek icabediyor, Çünkü 1) böyle bir meslenin incelenmesi, bir tarihçiye veya prehistoriyene çok önemli sonuçlar sağlayabileceği gibi, 2) buna benzer bir âdet bakiyelerinin (ve belki de böyle bir âdetin vaktiyle mevcut olduğuna dair bir takım emarelerin) Anadolu içerisinde bugün bile yaşamakta devam etmesi imkân haricinde değildir.

1. Anadolu dışı malzeme

1) Sezar, Sueb'leri tasvir ederken, bu insanlar arasında şahıslara ait ve hudûtlandırılmış tarlaların mevcut olmadığını yazar (IV, 1.). Ve keza Sezar'a göre, Cermen'lerde de umumiyet itibariyle tarlalar için muayyen ölçü ve hudut bahis mevzuu değildi; daha ziyade yüksek memurlar ve hükümdarlar, her yıl yenilenmek üzere, ve büyüklerin küçükleri ezme-

¹ Wenzel, *Die Steppe als Lebensraum*, Kiel 1937 91. s.

meleri gayesiyle, araziyi kabileler ve büyük aileler arasında taksim ederlerdi (VI, 22).

Birinci. Triumvirât'ta toprak taksimi meselesinde halk tarafını iltizam etmiş olan Sezar (Roma sosyal politığının en eski problemlerinden biri de bu toprak meselesiydi) Cermen'lere böyle bir âdeti maletmekle biraz da demagoji yapmış oluyordu ; ve Romalı'lara bunun ideal bir âdet olduğunu göstermek için çalışmıştı. Maamafih, Sezar'ın hakikat olmıyan birşeyi söylemiş olduğuna veyahut ta Cermen'leri (Wenzel'in Türkleri olduğu gibi) anlıyamamış olduğuna hüküm verebilmemiz için elde bir sebep yoktur. Ve iki yüzyıl kadar bir zamandan beridir ki Sezar'ın bu söyledikleri, türlü yazarlar tarafından ve hem de kendi siyâsî görüş ve içinde buldukları çevrelerin tesirleri altında türlü tefsirlere yol açmış bulunmaktadır². Şimdi bunun yanbaşında bir de Hindistan'da ele geçen malzemeye bir göz atalım :

Beluçistan ve Kuzey-batı Hindistan'da yaşayan Pathan'lar, ta yakın maziye kadar, bir klana ait bütün bir araziye muayyen zamanlar içerisinde yeniden taksime tâbi tutarlardı; bu âdet sonradan kaldırıldı, çünkü, sulama dolayısıyla girilen türlü zahmetli mesaiden sonra bir işlenmiş ve islâh edilmiş arazi parçasını geri vermek zor oluyordu³. Bu şekilde muayyen zamanlar zarfında arazinin yeniden taksime tâbi tutulması âdetinin eskiden Chota Nagpur'da da mevcut olması pek muhtemeldir⁴. Ve Madras eyaletinde mevcut olan bir âdete göre, piring ekimi ile uğraşan köylüler, birlikte bitkilerinden temizledikleri bir orman parçasını her yıl yeniden aralarında taksime tâbi tutarlar ve köyün arazisi aile grupları arasında taksim edilmiştir ; bunlar bir arada çalışır ve bir arada mahsul kaldırırılar⁵.

Buna benzer bir ziraat şekli bakiyelerine Afrika'da meselâ Kongo ormanındaki Mongi'lerde de rastlamak mümkündür; Mongi'lerde tarlalar Klan'ın malı sayılır⁶. Bunlar bu ormanlık mıntakaya, kısa bir zaman önce, kuzeydeki step mıntakasından gelip yerleşmişlerdir. Sudan'ın batısındaki Bobo'larda, ferdî mülk edinme âdeti henüz yerleş-

² Dobsch, *Wirtschaftliche Grundlagen der europaeischen Kulturentwicklung*, Wien 1918 I, 3. s. Cerraenlerdeki komünizmin ilk şekilleri hakkında şu eserlere bakılmalıdır : Schrader-Jrahe, *Die Indogermanen*, Leipzig 1935, 31 ; 51. Thurnwaldt, *Die menschliche Gesellschaft*, Berlin-Leipzig 1932, III, 82. s. Goy, *Das Raetsel der Hirse*, Nürnberg 1938, 56; Maine, *Village Communities in the East and West*, London 1872, 81. s.

³ Tupper, *Punjab Customary Law*, Calcutta 1881, III, 137. Baden-Powell, *The Indian Village Community*, London 1896, 255 v. d., 259, 261, 349.

⁴ Aynı eserde 180 s.; Maine 112; Shoobert, *Indian Census Report 1931*, XII, 1, 57 içerisinde.

⁵ Baden-Powell : Gupta, *Landsystem in South India* Lahore 1933, 40, 71.

⁶ *Orientalische Literaturzeitung*, 1936, 265.

memiştir; bunlar step mıntakalarında çapalarla darı ekerler ve davar beslemesini daha bilmiyorlar⁷.

Ve bunları gördükten sonradır ki şu kanaatimizi açıklamakta kendimizi haklı sayıyoruz: anlaşılan, bu çok eski ve muahhar taş devri step nebat yetiştiricileri, darı ve daha sonra da buğday ziraatlarında, seyrek insan kalabalığı yanında, gayet geniş ve bol arazi sahibi idiler ve her yıl veyahut ta muayyen zamanlarla araziyi yeniden taksime tâbi tutmağa razı olduklarına bakılırsa bunlar tarlalarına fazla emek sarf etmiyorlar veyahut ta, ektikleri toprakları gübrelemek zahmetine katlanmıyorlardı.

2. Anadolu'nun içindeki örnekler:

Böyle bir âdetin Anadolu içinde de mevcut olması düşünülebilir. Zira, bir defa Anadolu buğday ziraatının ana vatanı sayılmaktadır (değilse bile, ona en yakın olan bir merkezdir)⁸; sonra, Anadolu Cermen'lerin, Hindli'lerin ve Zencilerin ortasında bir yerdedir.

Bundan 35 yıl kadar önce Cizre civarında kaymakamlık yapmış olan yaşlı bir zatın anlattıklarına göre, Mardin vilâyetinin içinden akan Dicle nehrinin boyundaki Paşavir köyünde, o zamanlar, keldanî bir dille konuşan bir takım hıristiyanlar yaşamakta idiler; bunlar her sene başında yeniden olmak üzere araziyi taksim ederlerdi. (Belki de bunlar Nasturîler idi). Arazi taksimi bir ölçü ipiyle yapılıyordu; ve bütün ailelere toprak isabet etmesine dikkat edilmekteydi. Bu maksatla aileler, kendilerini teşkil eden fertlerin sayısına göre guruplanırlardı (meselâ 2, 3, 4, 5 başlı aileler); aynı şekilde arazi de, meselâ 2 kişilik aile arazisi gibi, muayyen ölçüde parçalar halinde ayrılırdı. Bundan sonra her aile, kendi özel işaretini bir taş parçası üzerine çizer ve sonra bu taş parçaları bir araya toplanırdı. Bu işaretleri bilmiyen bir çocuk getirilir ve çocuk vasıtasıyla bu işaretli taş parçaları aile efradı sayısı ile uygun arazi parçası üzerine konulurdu. Bu mıntakalarda bugün bu hıristiyanlar bulunmadıklarından bu nevi arazi taksimi âdetini artık yerinde etüd etmek imkânlarına malik bulunmuyoruz. - Ve yine aynı mıntakalarda (tabii ovalarda değil de daha ziyade dağlık arazide) olmak üzere, bazı Kürt kabileler arasında da vaktiyle böyle bir âdetin mevcudiyeti aklımıza gelmiyor değil. Bu Kürtlerde de darı ziraati mevcuttur. Yalnız 40-50 yıl öncesinden itibaren tatbik edilen arazi kanunu ile vaziyet büsbütün değişmiş bulunuyor; ve

⁷ Baumann-Thurnwaldt-Westermann, *Völkerkunde von Afrika*, Essen 1940, 172 v. d., 351 v. d.; Baumann, *Schöpfung und Urzeit des Menschen im Mythos der afrikanischen Völker*, Berlin 1936, 168; Doğu-Afrikadaki Nyankole'ler hakkında şu eserlere bakılabilir : Thurnwaldt IV, 117. Heichelheim, *Wirtschaftsgeschichte des Altertums*, Leiden 1938, 58 : ekilmekte olan toprak üzerinde şahsî mülkiyetin bahis mevzuu olmadığı görülmektedir ; 76 : her sene yeniden yapılması mutâd olan arazi taksimini idare kuvveti yapmaktadır.

⁸Bingöl, *Türkiye Buğdayları*, II Ankara 1939.

Kürtlerin, bugün hüküm süren gayri müsavi toprak mülkiyetinden şikâyetli bir vaziyette olmaları ihtimal dahilindedir.

Tarlaların iyi sulanabilmeleri imkânlarını aramak üzere 1937 yılında faaliyete geçen bir hey'etin tespit etmiş olduğu müşahedeleri arasında, Yeni Çay başlangıcında, ziraatla geçinen Anadolu şehirlerinde şöyle bir âdetin mevcut olduğu da vardır: Anlaşıldığına göre, vaktiyle Ahi Şeyhleri yalnız L o n c a teşkilâtı ile değil, aynı zamanda şehirler yakınında yetiştirilmekte olan bahçelerle de ilgili bulunmuşlardır. O zamanın küçük şehirleri etrafında yetiştirilen bahçelik arazi hep bir arada bulunuyordu. Ve böyle bir mıntakanın etrafı çamurdan bir duvarla çevrili bulunuyordu. Bahçe sahipleri (yâni hâli vakti nisbeten yerinde olan bütün vatandaş tabakası) bahçıvanlar derneğini teşkil etmekte ve bahçelik mıntakanın etrafındaki duvarın çevrilmesini müştereken üzerlerine almaktaydılar. Bunun yanında Ahi'ler, bu bahçelere sevkedilecek olan suyun âdilâne bir şekilde taksim edilmesiyle ilgileniyorlardı; bu ise, Doğu ziraatının en eski problemlerinden biridir. Vakkıa Ahi'ler arazi taksimi ile doğrudan doğruya uğraşmıyorlardı; fakat burada, çok eski bir m ü ş t e r e k z i r a a t âdetinin bakiyelerini aramamak elde değildir, ve bu mümkündür. Maalesef biz bu âdetin köylerde de mevcut olup olmadığı hakkında kat'î malûmat sahibi değiliz. Bahsini ettiğimiz bu zamanın (1937) ziraat bakanlığını yapmış bulunan zatın kanaatine göre bu eski âdeti bugün tekrar canlandırabilirsek çok faydalı olacaktır; çünkü, diyordu, böylece hükümetin sulak araziye daima kendi elinde tutması mümkün olacak ve hükümet bu gibi yerlerde sebze ve saire ektirmek suretiyle köylüleri kurak yıllarda da himaye edebilecektir. - Ahi'ler köylere kadar yayılmışlardı; fakat maalesef biz bunların buralarda nasıl tesir icra edebilmiş oldukları hakkında kesin bir şey bilmiyoruz. Akşehir ilçesinin Yahsiyan köyünde bugün bile, bir cami içerisinde halk tarafından ziyaret edilen Ahi Yakup mezarı vardır; Ahi Yakup adı, mezarın hemen yanında bir yerde camiin duvarına yazılmış bir vaziyettedir. Ve yine Akşehir yakın Nadir köyünde, Ahi Şekerler Tekkesi adıyla bir köşe vardır; burası küçük bir mezarlıktır, ve mezarlığın ortasında Ahi'nin mezarı ve mezarın üzerinde de taş olarak ikiye bölünmüş bir sütun ve bir de su künkü parçası vardır. Mezarın 6-700 yıllık olduğu anlaşılmaktadır; bugün bile oraya gelüp mezarın başında mum yakılmaktadır. Bu ermiş simalar hakkında bundan fazlasını da bilmiyoruz. İbni Batûta, seyahatnamesinde, uğradığı köylerde gördüğü Ahi şeyhlerinden çok bahseder. Onun zikrettiği bu Ahiler, köylerdeki Ahi gruplarını idare etmekte olan ileri gelen Ahi tipleri idi; bunların vazifeleri, köye uğrayan yolcuları karşılamak ve onları ağırlamak, büyük düğün ve bayram merasiminin âdetlere uygun bir şekilde cereyanını sağlamak v. s. gibi işlerdi. Ve diğer bir vazifeleri de bilhassa moral bakımdan gençlerin iyi yetişmesine dikkat etmektir. Konya ili köylerinden bazılarında bugün bile, kendilerine has

alametleri ve bir de önderleri bulunan bir takım gençlik derneklerinin yaşamakta olduğunu duyuyoruz. Bu nevi dernek örnekleri, üzerlerinde önemle durulması gereken konulardandır.

Ahi'lerin bu şekilde su tevziatı meselesiyle ilgili bulduklarını nakleden zatın ilâve ettiklerine göre: Kars-Ardahan bölgesinin 1917 yılında Rus'lardan geri alındığı sıralarda Türkler buralarda şöyle bir âdetin mevcudiyetine şahit olmuşlardı: Köylerde arazi, her üç yılda bir olmak üzere, her ailenin üyeleri mütenasip olarak ve yeniden aileler arasında taksime tâbi tutulurdu. Arazinin mülkiyeti doğrudan doğruya hükümete aitti. Her köylü hükümete vergi yerine bir nevi kira veriyordu. Ve bu kiraya nadel dendiği için bu sistemin adı da nadel - sistemi idi. Rus'ların böyle bir sistemi tatbikten gayeleri her halde Rus muhacirlerinin Türk köylüler arasında yerleşebilmelerini ve daha doğrusu onlara da toprak ve arazi verilmesini teminden başka bir şey değildi. Ve toprağın bütün olarak devlete ait olması mefhûmunu da Rus'lar, bu toprakları kendilerinden 1878 de aldıkları Osmanlıların daha eski olan hukuklarından öğrenmiş olmaları pek muhtemeldir. Osmanlı hukukuna göre, tarlasını üç yıl üst üste işlemeyen bir köylü, toprak üzerindeki bütün mülkiyet hakkını kaybediyordu; ve bu şekilde sahipsiz kalan toprağı, vergisini devlete ödemek şartıyla, her isteyen ekebilirdi. Bu, üzerinde önemle durulması lâzım gelen bir meseledir; acaba Rus'lar kendi zamanlarında yeni bir sistem mi icad etmişlerdi ? Yoksa daha eski olan bir âdetin izinden mi yürüyorlardı ?

Bir diğer taraftan işittiğimize göre, Çorum'un seyrek tesadüf edilen bazı köylerinde bugün bile köyün, arazisi, köyde müşterek mal olarak kabul edilmektedir; ve toprak taksimini Alevî Babası yapar. Alevîlerin haftada bir defa olmak üzere hususî bir yemekli merasim icra ettiklerini, ve bu ziyafette kadınların da bulduklarını ve şaraplar içildiğini işitmekteyiz. Bu bize çok eski bir zamanın âdetini hatırlatmaktadır. Ve arazi taksim eden, yukarıda bahsettiğimiz, Ahi Şeyhlerinin de, bu Alevî Baha'larının sonradan almış şekilleri olması pek muhtemeldir; çünkü Ahilik esasında şehirlerde kurulmuş bir teşkilâtı ve köylülerle değil, daha ziyade şehirlerde yaşayan zanaat sahibi kimselerle alış verişi vardı. Kırşehirde bulunduğumuz sıralarda bize anlatıldığına göre, şehirlerde kurulan Ahi teşkilâtına mukabil olarak köylerin de Bektaşîleri vardı; ve hakikatan da, umumiyetle epikürîyen şahıslar olmaları bakımından Bektaşîler Alevîlere daha çok yakındırlar.

Bu kısa izahat bile, bize, burada üzerinde durulması gereken önemli bir noktanın mevcut olduğunu göstermektedir. Ve haklı olarak şunu umarız ki bir gün gelecek elimize daha iyi malzeme geçecek ve biz de, çok eski ekicilik devirlerinden kaynak alan ve Nasturî, Alevî, Bektaşî tarikatlarında ve Ahi lonca teşkilâtı içerisinde muhafaza edilmek suretiyle günümüze kadar intikal edebilmiş olan bu nevi âdetlerin daha emin bir izahını yapabileceğiz.

II. Yeni Step Köylerinin Kuruluş Tarihleri,

Step mıntâkasında daha sık bir şekilde yerleşmeye geçilmesi ancak 100 seneden beri devam eden bir meseledir; hatta öyle ki bazı köylerde köyün ne zaman kurulmuş olduğunu bilenler veya hatırlayanlar vardır.

1. Karabıyık köyü, 1887 yılında ve Yürüklerin Sarıkeçili kabileleri tarafından kurulmuştur. Yürükler buraya ilk geldikleri zaman burasını boş bulmuşlar ve yerleşmişlerdir; ve daha sonra da, kendi yeni köyleri ile komşuları bulunan eski, köyler arasındaki hududu bir senetle kaydetmek suretiyle tesbit etmişlerse de, kadastronun veyahut ta mahkemenin bundan haberi yoktur. İlk yerleşme anlarında köy halkı, arzu ettiği yerde ve istediği miktarda toprak almıştır. Bundan takriben 10 ilâ 5 yıl önce de, köylünün, verdiği müşterek bir kararla, aynı miktarda olmak üzere herkese yeniden arazi taksim edilmiştir. Ve bu, aile başına onar dönümlük olmak üzere mer'adan tarla sökmek ve kur'a usûliyle dağıtmak şeklinde olmuştur. Anlatıldığına göre eskiden kur'alar, boyalı taşlarla çekilirdi; fakat sonraları bu iş kağıt parçaları ile yapılmaya başladı. Ve, bugüne kadar bir an'ane halinde devam edegeldiğine göre, yeni evlenmiş olan bir kimse, köyün müşterek malı sayılan mer'adan 10 dönüm arazi kendisine alabilir. Bunun dışında ise arazi bir bütün halindedir ve icabında satılabilir de. Ve kuruluştan beri geçen 50 yıl içerisinde bütün köy arazisi 8-10 kadar ekilmeye elverişli parça halinde bölünmüş ve bu yerler köyün 80 kadar hanesi arasında taksim edilmiş bir vaziyettedir. Yalnız son olarak, 1945 yılında, tekrar köyün müşterek kararı üzerine, her aileye, bostan ve bağ ekmek için birer dönümlük toprak parçası daha dağıtılmıştır. Köye komşu bulunan Devlet Kombinalarına köyün 1946 yılı için 4-500 dönüm mer'adan ve 2-3 dönüm kadar de tarlalardan arazi vermek mecburiyeti, köyde arazi taksimini büsbütün güçleştirmiştir. Bundan dolayı elinde kâfi arazisi bulunmayan köylüler, daha zengin olanların yanında çırak olarak çalışmak mecburiyetindedirler; ve zengin olan köylü kendi tarlasını sürerken çırağınkini de birlikte sürer. Buna biz bir nevi yarı ortaklık diyebileceğiz. Ve harman zamanında çırak olan, kendi arazisinin mahsûlünü alır ve fakat kararlaştırılmış kısmı da efendisine verir, iyi bir hakkaniyet esasları üzerine kurulmamış olan bu nevi toprak taksimi şeklini, gezmiş olduğumuz diğer köylerin hiç birisinde görmedik.

2. Pınarbaşı köyünde ise buna mukabil, arazi çok mebzuldür, öyleki fazla toprak ekmek isteyen birisinin köy odası duvarına bu hususta bir ilân asmaı bu işe kâfi gelmektedir. Köyün ileri gelenleri buna karşı bir itirazda bulunmadıkları takdirde hemen köylünün gidip mer'adan tarla sökmesi gayet tabiidir. Pınarbaşı köyü yakın zamanlara kadar, eski Türk köyü olan insuyu'nun bir yaylası halinde idi; ancak

yaz mevsiminde burada kalınıyor ve hayvanları buradaki meralarda otlatırken bir kaç çiftle de toprak sürülüyordu. Ve nihayet bir kaç aile daimî bir şekilde burada ikamet etmeğe başladılar.

3. İnsuyu köyü çok eskidir. Öyle ki bu köyün ne ilk kuruluşu ve ne de ilk olarak Türkler tarafından iskân edildiği hakkında kimse bir şey bilmiyor. Bu kadar eski olmasına rağmen yine de arazisi pek boldur; ve kim ne kadar arazi isterse ekebilir. Köyün esas geçim aracı koyunculuktur; eskiden köyün 20,000 kadar koyunu varken bugün bu miktar biraz azalmıştır. Bunun yanında ziraat ikinci plânda geliyor. Bize anlattıklarına göre köyde tarlası olmayan kimse yoktur; ve kimse de 200 dönümden daha fazla yer ekmez, arazinin yarısı nadasa terk edilir. En fakir köylünün elinde 20 dönüm kadar arazi vardır. Köyün zengin saydığı birisi vardı ki bunun fazla arazisinden dolayı değil, iki değirmeni ve fazla adette koyunu olduğu için zengin telâkki edilmekte olduğunu gördük. Diğer zenginin birisi de köyde taştan iki katlı bir bina yaptırmış ve kendisi de onunla birlikte göçüp öbür dünyaya gitmişti. Köyün yanbaşıdan İnsuyu adlı ırmak geçmektedir, ve bu sudan faydalanmak suretiyle değirmenler işletilmektedir. Köyün bulunduğu arazinin vaktiyle bağlık ve bahçelik bir ova olması çok muhtemeldir; ve Pınarbaşıda bize anlattıklarına göre bu bahçeler sonradan ortadan kaybolmuştu. Bu eski bahçelerin ortadan kalkması hadisesini, însuyunun daha aşağı kısmında, yani Cihanbeyli'ye kadar olan arazi sahasında da müşahede etmek mümkündür. Ovanın, İnsuyu ırmağının alt tarafına isabet eden kısmı batakalıktır ve bu bataklık sazlarla örtülü bir vaziyettedir. Köylülerden her birinin bu saz ormanı içerisinde bir hissesi vardır ve bunun için de köylü, her sene köy sandığına 20 lira öder. Bu sazlık saha, tıpkı köylerdeki mer'alar gibiye de, mer'alar için bu şekilde bir koruma ücreti ödenmemektedir.

İnsuyu köyü, ovanın bitiminde ve bir boğaz içerisinde mahfuz bir şekilde yerleşmiştir. Bize bu köyde anlatıldığına göre, eskiden, köyün kenarlarında sayısız bir şekilde bulunan kaya boşlukları içerisinde oturlardı; ve bunun sebebi de o zamanlar köy daimî bir şekilde Deli Başı adıyla maruf bir zalim eşkiyanın tahdidi altında bulunmaktaydı. Ova seviyesinde bulunmakla köy, rüzgârlara karşı da korunmuş bir durumdadır. Halbuki Bizans'lar zamanından kalan ve hâla kalıntılarına buralarda rastladığımız eski köy, kaya oyuklarından daha uzakta ve hem de yüksekte bir yerde bulunmaktadır. 60 hanelik bir köy iken İnsuyu, 30 yıl içerisinde 220 hanelik bir köy haline gelmiştir. Ve yukarıda da söylediğimiz gibi, buna rağmen köyde toprak sıkıntısı yoktur. Çiftçinin gerek tohumluk ve gerek öküz bakımından sıkıntıda olduğu fena senelerde arazi ekilmez se de, her kesin tarlası kendi malı olarak kalır. Yalnız büsbütün bir aile çöker ve kalan oğullar da tenbel olursa o zaman tabiatıyla toprak sahipsiz kalır. Şimdiye, kadar bu köyde ortakçılık usûlü tatbik edilmiş değildir,

4) Çeşmeli Zebir köyü 1883 yılında ve Yürüklerin Sarı Keçili, Kara koyun ve Kara Tekeli kabileleri tarafından kurulmuştur. Bu kabileler kendilerinin Adana, İzmir ve Aydın bölgelerinden gelmiş olduklarını iddia ederler. Anlattıklarına göre, buraya ilk olarak 6-8 aile şeklinde gelmişler ve en güzel arazi parçalarını kendileri seçmişlerdir. Bugün için tabii mesele değişiktir: bugün bazı fakir kimselerin iyi ve buna mukabil bazı zengin kimselerin ise fena tarlalara malik olduklarını görmekteyiz. Bir çoklarının da hiç tarlası yoktur ve ya ortakçı ve yahut ta yarı ortakçı şeklinde çalışmak zarureti içerisindeyler. 30 yıl kadar önce bu köyde fazla miktarda deve beslenmekteydi. Develer kışın, öküz arabalarının işleyemediği yollarda yük taşımak ve yazın ise, Tuz Gölünden Sarayönü'ne tuz nakliyatı işinde kullanılıyordu. Bugün deve adedi azalmıştır ve artık develer kesilip etleri yenmeğe başlamıştır. Ve keza öküz adedinde de bir düşme vardır: eskiden 1500-2000 kadar olan öküz bugün 3-500 kadardır. Bunun sebebi de kâfi miktarda mer'anın bulunmamasıdır (yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, köyün Kombinalara 6000 dekara yakın bir araziyi terketmek mecburiyeti vardır); çiftlere öküz yerine at koşuluyor. Vakıa bu makineden daha pahalıya malolmaktaysa da, makine elde etmenin de bu köyler için imkânı yoktur. Hattâ arazi azlığından dolayı tarlalar nadasa terkedilemiyor. Koyun adedi eskiden 30.000 kadar iken bugün 10.000 olmuştur. Köyün etrafında su bulunmadığından dolayı, köylünün yaylası da yoktur. Tarlalarda çalışan insanlar ve hayvanlar için su fiçiler içinde taşınır. Köyün bu kadar fazla zaruretlerle pençe pençeye gelmiş olmasına rağmen, Çeşmeli Zebir'den hiç kimse amelelikle başka yere gitmez, bil'âkis Akşehir'den veya Kırşehir'den daima rençberler veyahut ta çobanlar buraya akın ederler.

5. 80 haneden ibaret olan Kadı Oğlu köyü 1891 de 8 kürd ailesi tarafından kurulmuştur, Bu adın hangi "Kadı,, nın "Oğlu,, na izafetle verilmiş olduğu hakkında kimse bir şey bilmiyor. Burası da eskiden Hatırlı adlı köyün bir yaylası halindeydi. Köylülerin kendi iddialarına göre, bunlar vaktiyle Türkistan tarafından gelmiş olan Türklerdi; ve bunlar gelirken Iranda bir istirahat molası vermişlerdir. Bu sırada inekleri yorulmuş olduğundan burada kendilerine "İnek Yeri,, manasına gelen Gavestiya 'demişlerdir. Kadı Oğlu köylüleri eskiden siyah keçi kılından yapılan çadırlar içerisinde otururlardı. (Bugün hâla göçebe hayatı sürmekte olan Yürükler de bu siyah keçi kılı çadırları içindedirler). Haddi zatında çok fakir bir köy olmakla beraber, köyde en fakir olanın bile, 2-3 kısımda olmak üzere 15-20 dönüm kadar arazisi vardır. Ve daha fazla toprak ekmek isteyene, köy hey'etinin müşterek kararı üzerine mer'adan tarla sökülüp verilebilmektedir. Kombinalarla köyün hududu olmadığından, bu hususta köylünün şikâyeti de yoktur. Ve mer'a sıkıntısı bulunmamakla beraber yine de köyün 12000 başlık koyun adedi 1945 yılı zarfında 4-5000 başa düşmüştür.

6. Taahhütlü Köyünü 1868 de Türkmen'ler kurmuşlardır. Türkmen'ler buraya ilk defa 4 hâne olarak gelmişler ve yerleşmişlerdir; fakat bu gün bu köyün hane adedi 40 dır. Köyün taşsız hükümdarı sayılan ihtiyar Süleyman Ağanın anlattıklarına göre: o zamanlar buraları kamilen çölden ibaretti; ve ancak arazinin bu kısmında ot bulunduğundan, oturmak için, burasını intihabetmişlerdir. Buraya gelmeden önce bu inşalar, köyün 95 kilometre kadar batı-kuzeyindeki Akgöl bataklığındaki Odabaşı'nda⁹ oturuyorlardı. Ve daha eski zamanlarda da bu Türkmen'ler Dondurma köyündeydiler (bu köyün nerede olduğunu bilmiyoruz !). Kabilenin başında Veli adında birisi bulunuyordu ; kabilenin oturduğu yeri bir tarafından bataklıkta sazlar ve diğer tarafından da onların silâhları himaye etmekteydi. Gündüzleri çalışıyor ve geceleri ise inekler ve davarlar bekleniyordu. Bu sırada bir kürd gelerek Türkmen'lerle bir arada yaşamak için müsaade istemişti. Derken onu amcası ve onu da dayısı takibetti. Böylece Kürdler 15 hane kadar oldular. Ve günün birinde de Türkmen'leri kovmağa ve onlarla kavga etmeye başladılar. Bunun üzerine Türkmen'ler oradan kaçmağa karar verdiler. İşte Taahhütlü köyüne bu şekilde gelip yerleşmişti. Süleyman Ağa bu Taahhütlü adının, orada bu adla bulunan bir mağaraya verilen isimden geldiğini iddia etmekteydi. Ve ona göre bu adın ilk şekli "Tavitli", idi.

Köyde ilk geldiği zaman 4 tane kuyu vardı; o zamanlar bu kuyuların Ceneviz'liler tarafından yapılmış olduğunu zannederlerdi. Nitekim bugün bile bir çok eski harabelerin Ceneviz'liler tarafından yapıldığı söylenmektedir. Fakat bu Türkmenler Ceneviz'lileri canavar şeklinde tasavvur etmişlerdi. İlk olarak gelen 4 hane haddi zatında iki aileye mensup-tular : Ve dört haneden üçü, yâni Mehmet ve İsa kardeşlerle Hacı veli hanesi Karaveli ailesine mansuptu. Dördüncü hâne olan aile ise Kel Bekir adıyla tanınan aile idi. Bu dört haneden her biri, istedikleri yerde kendilerine arazi parçası seçtiler. Yalnız dördü de, suyu bulunan köyden uzaktaydılar. Bundan 5 sene öncesine kadar her kes istediği yerden kendisine toprak parçası alabilmişse de, bugün artık açıkta arazi parçası kalmamıştır. Ve babadan evlâtlara kalan köy arazisi parçalana parçalana bugün kimsenin elinde 50 dönümden daha fazla toprak parçası yoktur.

Gezmiş olduğumuz köyler içerisinde, toprak dağıtımında sahip olduğu an'ane noktayı nazarından Karabıyık köyü bir hususiyet arz etmektedir. Acaba bu köydeki bu âdet, bizim izlerini aramakta olduğumuz çok eski âdetin bir bakiyesimidir? Yoksa bu, çok adilâne düşünen bir şahısın kurmuş olduğu yeni bir âdetmidir? Acaba bu âdetin aslı nereden geliyordu? Bunların hiç birisine şimdilik cevap veremiyoruz.

⁹ Yığılar köyündeki Türkmenler, kendilerinin Odabaşı ve Taahhütlü köyündekülerin ise Emirdağ kabilelerinden gelmiş olduklarını iddia etmekteydiler,

Bolu'nun Mengen bucağına bağlı Bürnük köyünden bir genç, bundan 15 yıl kadar önce, kendi köyünde de, buna benzer bir şekilde bütün köy aileleri arasında toprak dağıtıldığını ve fakat bu âdedin ne zamandan beri yaşadığını kendisinin bilmediğini bize söylemişti. Yalnız, aynı köylünün tebarüz ettirdiğine göre, hükümet ekilecek arazinin bu yolla genişletilmesini o zaman çok müsait karşılamıştır. Fakat bunların hepsine rağmen biz yine de, muahhar taş devrinde Anadolu'ya gelen ilk sakinlerin de, vaktiyle, bugünkü bu modern köydekine benzer bir tarzda buralara yerleşmiş olmalarının mümkün olacağını düşünmekten kendimizi alamıyoruz,

III. Yerleşme Tarihi

1. Taş Devri

İlk sakinler darı ziraatı ile meşgul olmuşlardı. Ve bugün kurak ve bereketsiz mıntakalarda oturan Kürtlerle, kuzey Anadolu'nun dağlık bölgelerinde yâni Zığana geçidinin aşağı kısımlarında yaşamakta olan bazı Türk köylüleri hâla dan ekmektedirler. Tabiidir ki darı ekmek buğday ekmek kadar zor ve ihtimamı müstelzim bir iş değildir.

Keçi sürüleri otlatan çoban kavimlerin de aynı bu sıralarda Anadolu'ya gelmiş olmaları icabeder; ve tıpkı bugün bazı Yürüklerin göçebeliliği bırakıp yerleşmekte oldukları gibi, Yürüklerin eski selefleri de aynı şekilde ihtimal ki gelip yerleşmişlerdi. Vakıa bugünkü Yürüklerin konuştukları dil Türkçedir ve Türk kültürüne sahiptirler; belki bunlar ırk bakımından ve tarihî noktayı nazardan da Türktürler; fakat Yürüklerin keçi çobanlığı, güneyden gelen bir kültürün malıdır. Yürüklerin çadırları siyah-keçi kılındandır; siyah keçi kılından yapılmış çadır tipleri ise Arap keçi çobanlarının karakterisitik hususiyetini teşkil eder. Diğer taraftan Türkmen'lerin beyaz yün keçeden yapılmış Yurta'ları ise, tamamen bunların çok eskiden Orta Asyada yaşamış olduklarını isbat edecek durumdadır.

Bugün birbirinden tefriki pek te mümkün olmıyan koyun ve keçi çobanlığı¹⁰, ta muahhar taş devrinden beri, Akdenizin etrafını çeviren dağlık arazide mevcuttur; bu bölgelerde, darı eken ziraatçılarla bu çobanlar arasında bir nevi hayvani ve nebatî gıda maddesi mübadelesi mevcuttu. Ve bu küçük hayvan çobanlığı mesleği buradan çıkarak zamanla Güney Afrika'ya, Avrupa'ya ve Orta Asya dağlık arazisinden aşarak Hindistan'a ve oradan* da Çin'e kadar yayılmıştı. Arap keçi çobanları¹¹ bedevî değildir ve deve veyahut ta at sürüleri gütmezler: bunlar daha ziyade bedevilere vergi vermek suretiyle onların bir nevi himayelerine sığınmış olurlar. Çadırları tıpkı Yürüklerin çadırları gibidir. Onlar da bazan muayyen bir arazi parçası üzerinde yerleşirler ve

¹⁰ Acaba eskiden keçiler dağda ve buna mukabil koyunlar oadamı besleniyordu?

¹¹ Thurnwaldt1, 209.

tarlalarını son baharda ekerek ilk baharda mahsûllerini kaldırır ve Nisan-Mayıs aylarında çölün kenarlarında göçebelîğe koyulurlar. Onun içindir ki, kış mevsimini geçirdikleri Adana bölgesinden, Antalyadan, Menderes ovasından ve Sakarya'nın her mevsimde yeşil olan küçük adasından kalkarak, sürülerini Orta Anadolu'nun dağlık bölgelerindeki mer'alarda otlatan Yürükleri de bu çok eski çoban tabakasından saymak daha akla yakın gelmektedir. Bir darbi mesel halinde kendilerinin de söyledikleri gibi, Yürükler ilk bahar olunca, sürüyü yaylalara sevk etmek değil, sürünün başında iken kendiliğinden yaylalara yönelen keçileri takibederler.

Akşehirin Tekke köyünün üstündeki Sultan Dağı mer'alarından birinde çoban Yürüklerden müteşekkil bir grupu, çadırları içerisinde oldukları halde ziyaret ettik. Bu Yürükler Tekke köyüne ait keçileri gütmekte idiler; ve kendilerinin de 120 baş kadar keçileri vardı ve bunun için de köye muayyen miktarda otlakiye parası veriyorlardı. Bütün gurup 10 çadırın ibaretti ve aralarından birisi de bu gurupun şefi sayılıyordu. Diğer guruplarla da birleşince 500 kadar çadır olan bu Yürükler, kışı Antalya'nın daima yeşil duran dağlarında geçireceklerdi; ve oralarda da bunların tarlaları yoktu. Geçim vasıtaları, beslemekte oldukları hayvanlardı, bunları kışın Antalya'daki celeplere satacaklardı. Ve düğünler, evlenmeler de buralarda ve kışın yapılacaktı. Ve Hıdrellez bayramı ile birlikte tekrar Antalyadan kalkacaklar ve bir aylık bir yolculuktan sonra Sultan Dağına döneceklerdi. Sultan Dağında dört ay kalıyorlar. Bazan bu dinlenme yerlerini değiştirdikleri de vakidir; ve Tuz Gölünden develerle getirdikleri tuzları sattıktan sonra tekrar kış mevsimini geçirecekleri yere dönerler. Yürük çocukları burada okul görmeden okumayı ve yazmayı öğreniyorlar. Konuştuğumuz Yürüğün bize olan şikâyetlerinden birisi de, köy hudutlarının son zamanlarda birbirine fazla yaklaştırılmış bulunması ve bu yüzden de göç etmek için yol ve mer'a bulmanın pek müşkül bir duruma girmiş olmasındandı. Bize ikram edilen kahve, demir saplı ve ağır bir ağaçtan yapılmış bir havan içerisinde öğütülerek ve çadır içerisinde gayet kolaylıkla yakılan bir ateşin üzerinde pişirilmek suretiyle hazırlandı. Bizimle konuşan köylünün biricik iftihar ettiği şey çocukları ve bir de gayet gülbüz yetiştirmiş olduğu iri tekesi idi.

Orta Anadolu stepinde arpa eken köylü, kış mevsiminde, bilhassa kar yağdığı sıralarda koyununa ve keçisine gıda olarak arpa verebilmektedir. Halbuki bu gıda maddesi pahalıdır. Bunlar Yürükler gibi göçbelik etmeğe lüzum görmezler. Peki öyleyse, muahhar taş devrinde darı ile arpa eken köylü tabakasını biz, sonradan yerleşik duruma geçen davar çobanları olarak mı kabul edeceğiz? Ve bunlar, Suriye'den ve Arabistan'dan gelirlerken bu nevi ziraat san'atını beraberlerinde mi getirmişlerdi? Yoksa, bunlar buralara geldikleri sırada kendi özel kültürleri vardı da, bu çobanlardan mı koyun yetiştirme usûllerini

öğrendiler? Bunlar bizce meçhuldür. Diğer taraftan biz, step ziraatçıların, mahdut miktarda ettikleri kendi mahsulleriyle yalnız geçinebilmiş olduklarına da inanmak istemiyoruz. Bugün bu mıntakalarda ziraata nazaran hayvancılık çok daha ileride gelmektedir; ve bununla beraber, tabiat şartlarının müsait olduğu yerlerde arazi kamilen ekilir. Fakat bugibi yerlerin vereceği mahsül miktarı tamamen-mevsiminde yağacak yağmurlara ve bu yağmurların kâfi miktarda olup olmamalarına bağlıdır.

Sonra, biz buğday ziraatı, hayvancılık, sapan ve öküz arabaları gibi kültür unsurlarının ne zamandan beri yaşamakta olduklarını kesin olarak bilmiyoruz; yalnız, bunların, hipotetik olarak aldığımız ve yukarıda bahsi geçen köydeki müşterek mülkiyet unsurunu da içine alan; ve gerek Avrupa'ya, gerekse batı-kuzey Hindistan'a kadar yayılmış bulunan köylü kültürlerinin hepsinin esasını teşkil eden bir ana kültüre ait unsurlar olduklarını kabul, etmek mümkündür. Bugün Hindistan'da Delhi'ye kadar deveye ve iri kuyruklu koyuna rastlıyabilirsiniz; fakat doğuya doğru yaklaştıkça bunlar kaybolur.

2. Eski Çağ

Arkeoloji Doçenti Dr. T. Özgüç, Çeşmeli Zebir'den ve diğer bazı köylerden getirmiş olduğumuz keramik parçalarına dayanarak verdiği bir rapora göre de teyit edilmiş olduğu gibi, step mıntakasında bulunan bir takım hüyükler, müteakip devreye yani başlangıç halinde bulunan *mâden* çağına aittirler. Bu zamanlarda Mezopotamya'da, Mısır'da ve batı-kuzey Hindistan'da şehir kültürü henüz kurulmağa başlamıştı. İnsuyu mevkiindeki Cevdet Bey çiftliğinde, eski çağa ait olmak üzere bir Eti reliyefine tesadüf ettik¹². Çiftliğin inşası sırasında köylüler bu reliyefi oldukça derin bir yerden çıkarmışlardır; çok muhtemeldir ki yerin altında bu nevi taşlardan daha bir kaç tane vardır. Daha aşağıda yâni İnsuyu'nun kenarında Romalılar zamanından kalma bir takım bina bakiyelerine rastlanıyor¹³. Belki de bunlar, bugünkü çiftliğin bulunduğu yerde eskiden mevcut olan bir binanın parçalarıdır. Böyle bir villanın vaktiyle buralarda mevcut olabilmesini, mevkiin şeraiti teyideder mahiyettedir. Tabii bu Eti reliyefinin Romalılar tarafından buraya getirilmiş olduğunu; veya Romalılardan önce burada bir Eti villasının bulunup bulunmadığını ancak arkeolojik incelemeler isbat edebilecektir. Etiler çağına ait keramiğe (belki de bir tesadüf eseri olarak ?) hiç bir yerde rastlıyamadık.

Firikler çağına ait keramiği ancak Çeşmeli Zebir'de bulabildik; Helen* çağına ait bir şey bulamadık. Ve Romanın Milâttan sonraki çağlarına ait olmak üzere de Geşmeli Zebir, Harunlar ve Akait köyle-

¹² K. Bittel bu taşın bir resmini *Archaeologischer Anzeiger*'de 24, 1939 da vermektedir, 124 : Milâttan önce 9-8. asıra ait olarak ve fakat resimsiz.

¹³ Bay Cevdet Taşpınardan alınan 8 - II - 1947 tarihli mektup.

rinde bir kaç parça elimize geçti; bunlar terra sigillata nevilidirler ve hariçten idhal edildikleri anlaşılıyor. Dr. Özgüç'ün bu parçalara dayanarak vardığı karnaata göre, Harunlar köyünün üst tarafında bulunan bir kale harabesi ile, bu kalenin yani başında kayaya oyulmuş bir vaziyette bulunan mezar Romalılar çağına aittir. Yerliler ise bunların Ceneviz'lilere ait olduğunu iddia etmektedirler. Kalenin iptidaî bir tarzda inşa edilmiş olması, onun büyük bir kimseye ait bir saray değil de daha ziyade mıntakanın emniyetine memur karakolların barındıkları bir yer olduğunu gösterir mahiyettedir. Belki de bunlar bir yolun muhafazasına memurdurlar. (Fakat bu yol nereden geliyor ve nereye gidiyordu, bunu bilmiyoruz)¹⁴. Yoksa bu karakolun vazifesi, eşkiyaya karşı Turgut Ovasını mı korumaktı? Kaya mezarı tiplerine Kırşehir'in içinde ve civarında da rastlamak mümkündür. Bu nevi mezarlardaki üst tarafı daha geniş ve alt tarafı ise dar küçük kapı tipleri ve bu kapıcıkların bir çerçeve biçiminde yontulmuş bir vaziyette bulunmaları dikkatimizi çekmektedir; mezarın tavan kısmının yarı kubbe şeklinde olması da keza enteresandır. Küçük Hasan köyünde, Romalılara ait olmak üzere bir çok san'at eserleri topraktan çıkmıştır. Bu kabil-den olmak üzere, üzerinde bir çok tasvirler ve kabartmalar bulunan bir mezar taşını bir kısmı Akşehir müzesine getirilmiştir. Dr. Özgüç, bu mezar taşını Milâttan sonraki takriben 3. yüzyıla maletmektedir.

Akşehirin Bisse köyünde bize gösterilen ve taş üzerine yazılmış bir kitabe¹⁵, 193 de muhripler tarafından Kayserliğe nasbedilerek ve Mezopotamya ile Ermenistan'da Parth'lara karşı harbetmiş olan Kayser Lucius Septimius'a aitti. Romalılara ait mezar taşlarına rastladığımız 15 yerin adları şunlardı¹⁶: Inevi (Cihanbeyli), İnsuyu, Çeşmeli Zebir, Taahhütlü, Yıgar, Karabıyık, Engili, Bisse, Akayit, Maarif, Yahsiyan, Kozagaç, Gürnes, Apsarı ve Akşehir. Bunlardan ancak pek azında (Inevi) figürlerden müteşekkil süs kısmı muhafaza edilmiştir. Bir kısmı çok ihtimam gösterilerek yapılmıştır.

Bunlardan maada, Yahsiyan köy caminin minaresinde inşaat malzemesi olarak kullanılmış bir heykel başı vardır ki, bunun ancak saç kısmını görmek mümkün oluyor; bir insan kafasına ait bir parça olabildiği gibi bir hayvan başı olması da muhtemeldir. Akşehir'deki İmaret

¹⁴ Wenzel, Die Stepp. 48. sahifinin karşısına düşen haritada : Pissia-Laodicea yolu.

¹⁵ Anlatıldığına göre, Ilgın'daki kalenin içinde, bir yatak boyunda ve üzerinde yazı ile dolu bir taş mevcuttur.

¹⁶ İnsuyunda : bir kısmı yeni yapılmakta olan mektep binasının merdiven basamağı olarak kullanılmıştı ve bir kısmı da mezarlıktaydı ; Çeşmeli Zebirde ise: bir çoğu camii doğuya düşen duvarı içerisinde yapı malzemesi olarak kullanılmış ve bir tanesi de hüyükün yanındaki evlerden birisinin avlusunda bir duvara dayatılmıştı ; Karabıyıkta: üzerindeki yazı okunmıyacak kadar bozuktu ; gayet iptidaî bir şekilde yapılmış iki inek reliyefi; Kozagaçta: bir çeşmenin inşasında inşa malzemesi olarak kullanılmıştı. Birisi de mezarlıkta bulunuyordu.

camiiinin bahçesinde bugün yere yatırılmış bir vaziyette bulunan bir taş parçasının bir tarafı bir boğa kafası şeklinde yontulmuştur. Anlaşıldığına göre bu taş, eskiden bir duvar içerisine gömülü bir vaziyetteydi ve taşın dış tarafında kalan bu plâstik boğa kafası tasviri bir kapının iki tarafından dışarı çıkan tasvirlerden birisini teşkil etmekteydi. Acaba bu da Romalılar zamanından mı kalmadır?

Ve son olarak, Akşehir'deki Seyid Mahmud Türbesinin bahçesine girerken, sağ tarafta kalan Ferruh Şah mescidinin duvarında Romalılar zamanından kalan ve üzerinde iki sıra muharip kimseleri tasvir eden bir taş vardır¹⁷.

3. Orta Çağ. Bizans, Türkler

Gezdiğimiz köylerde, daima, Romalılara ait olanlara nisbetle Bizans'lara ait taşlara daha çok tesadüf ettik. Buna mukabil, Bizans'lara ait olmak üzere resimli veyahut ta yazılı taşlara rastlamadık. İnevi (Cihanbeyli) mezarlığında, mezar taşı olarak bir çok büyük bina taşleri kullanılmıştır. İnsuyu köyü evlerinden birisinin duvarı üzerinde satıh halinde taş üzerine yapılmış bir tavus kuşu tasviri gördük. Yine bir çeşmenin inşasında iki tane mermer taş kullanılmıştı. Ve sonra, inşa halinde bulunan köy camiiinin avlusu içerisinde bir çift sütün ve bir de bir Akanthus sütün başlığı yerde yatıyordu. Bu taşların, mezarlıktan getirilmiş olduğunu tahmin ediyoruz. Çaşmeli Zebir'de bize 6 kadar Bizans'lardan kalma sikke gösterdiler; ve keza camiiin bulunduğu yerde, yer altında takriben 2-3 m. kadar derinlikte eskiden kalma klişe taşlarının bulunduğunu anlattılar.

Gürnes köyünde gördüğümüz bir çeşmede, basık relief halinde yapılmış bir tavus kuşu, üç buğday başağı ve bir haç tasvirini taşıyan bir çok taş parçaları yapı malzemesi olarak kullanılmıştı. (Romalılara ait olmak üzere Kayseride çıkan paralar üzerinde de, yukarıda söylediğimiz işaretle bulunur). Kadı Oğlu köyünde de bize Konstantin'e ait ve üzerinde işareti olan bir para gösterdiler. Paranın bir tarafından da Mici-nius adında birisinin remzi vardır. Eski taş sütunların kırılmış kısımlarını bugün hemen Anadolunun her tarafında, düz toprak damların üstünü muayyen zamanlarda bastırmak ve sertleştirmek için kullanırlar. Karabıyık köyünde, büyük bir mezar sandukasının kapak kısmı atların su içmeleri için yalak olarak kullanılmaktaydı. Aynı maksatla kullanılan bir sanduka kapağı da Gürnes köyünde vardı. Anadolunun bir çok köylerinde bu gibi hallere şahit olabilirsiniz. Karabıyık'taki sandukanın kenarlarında, dört insan yüzü tasviri vardır, bunlar insana bir çatı penceresinden bakıyorlarmış hissini verir tarzda yapılmışlardır. Yıgar köyünde, üzerinde bir haç reliefi bulunan bir çift sütün ve bir de mezarlıkta bir yerde dikilen mermer bir sütun vardı. Turgut buca-

¹⁷ Konyalı, İbrahim Hakkı, Akşehir, İstanbul 1945, 210. s. 1224 de yapılmıştır.

ğının ortasında bir yerde bulunan biricik çeşmenin de Bizans'lar zamanından kalma olduğunu tahmin ediyoruz; çünkü çeşmenin duvarındaki çift sütün tipi tamamen Bizans'lara ait bir üslûpla yapılmıştır, ve bu sütunların taşıdığı bir de kemer vardır. Bu unsurların sonradan yapıya ilâve edilmiş olmasına da imkân yoktur. Bucağın hemen yakınında bir yerde, küse harabeleri, Romalılar zamanından kalma mezar taşları ve keza bu zamanın bina temelleri v. s. görülmektedir; buradan bir çok paraların ve büyük küplerin çıkarılmış olduğunu-yerliler anlatırlar. Bucak Müdürlüğü hinasının önünde, bir âbide şeklinde bir sütün dikilmiştir; âbidenin etrafını çeviren duvarın içerisinde de iki çift sütün ve bir de, üzerinde bir bağ resmi bulunan bir taş parçası vardır. Engili köyünde, bir tarlanın kenarında bir çok taş parçalan, sütün kırıkları, büsbütün zedelenmiş bir sütün başlığı ve bir de henüz cila görmemiş bir taş parçası gördük. Bu kaba taş üzerinde, bir kaç harf ve bir de bir haç tersim edilmişti; fakat yazıların her hangi bir acemi çirak tarafından yazılmış olduğu anlaşılıyor; yan yana iki EE ve bir de 00 harfleri vardır. Akayit köyünde, bir çeşmenin inşasında Bizans'lardan kalma bir taş, inşa malzemesi olarak kullanılmıştır. Köy camii-nin doğu duvarında da, üzerinde bir tavus kuşu resmi bulunan bir taş vardır. Gürneste, üzerinde üzüm salkımı bulunan bir taş gördük. Bunlardan başka Bisse, Eğrigöz, Maarif, Kozagaç, Sorgun, Yahsiyan, Nadir, Kara Hüyük, Apsarı, Kürt Köyü ve Melles'te de sayısız bir çok yapı taşları saydık, Turgut'tan başlayarak kuzey batı istikametindeki dağlara yükselen yolun solunda ve takriben Turgut'tan bir saat kadar bir mesafede, vaktiyle buralarda bir taş ocağının mevcut olduğuna dair izler vardır. Ve bu sebepten burasına Taşkeste adını vermişlerdir. Bugün bile bu izleri burada görmek mümkün olmakla beraber, Bizans'lardan sonra buraya kimlerin geldiğini ve taş aldığını kestirmek zordur.

İşte böylece, gezdiğimiz bu mıntaka köyleri içerisinde, içinde eski bir kalıntıya rastlamış olmadığımız şu köylerin sayıca pek mahdut oldukları kendiliğinden ortaya çıkmış oluyordu: Tekke, Elfiras, Çakıllar Gedil ve Pınarbaşı. Sonra, Elfiras köyünde biz, öyle zamanı oraya gidebildiğimiz için ancak bir kişi ile konuşabiliştik. Gedil'liler umumiyet itibariyle konuşmaktan pek hoşlanmıyorlardı. Tekke köyü ise, dağlık bir arazi içerisine gömülü bir vaziyettedir; ve çok muhtemeldir ki eski insanlar ne bu dağlık mıntakaya ve ne de Çakıllar köyüne gitmek ve oralarda yerleşmek istememişlerdir. Çakıllar, adından da anlaşılacağı veçhile, tamamen kayalık ve taşlık bir köydür: gerek bu köy ve gerekse Tekke köyü her halde ziraat bakımından en fakir köyler meyanında sayılmaktadırlar.

Anadoluda Bizans hakimiyetinin bitimi ile Türk kavimlerin hakimiyeti başlangıcı arasındaki zaman bizim için vazih değildir¹⁸. Nisbeten

¹⁸ Wenzel 48. s, v.d.

yeni zamanlarda kurulmuş olan köyler vakta eski köylerin üzerine kurulmuşlardır. Fakat Yürük v. s. kabilelerin ilk yerleşik duruma geçtikleri zamanda, kendilerinin de bir ağızdan teyid ettikleri gibi, köyler meskûn değildi. Meslâ Harunlar köyünde anlatıldığına göre, köyde bulunan bir kuyunun kenarından bir metre kadar aşağıda bir yerde mermerden bir taş bulunmuştur; ve bu mermer taşın üzerinde -Anarto ve -otoran yazıları vardır¹⁹. Taahhütlü'de, köye ilk geldikleri zaman köyde dört tane kuyunun bulunduğunu anlatmışlardı. Çeşmeli Zebir'le aşağı yukarı aynı zamanlarda kurulmuş olması gereken Kuyulu Zebir'de de, ilk iskân sırasında köyün kurulduğu yerde üç kuyunun bulunmakta olduğunu bize anlattılar. Yığar'lılar geldikleri zaman 5-6 kadar kuyu bulmuşlardı. Öyle ise acaba bu köyler sahipleri tarafından terk edilmiş bir vaziyette mi idiler, ve buna mukabil hayatîyetin biricik şartı olan su hâla yerinde mi idi? Acaba Türkler buralarını işgal ettikleri zaman bütün her taraf bomboşmuydu? Yunanlı adıyla kalmış olan hadi zatında Bizans bakiyeleri mi idi; yoksa daha önceden bunlar kaçmışlarını mı idi? Veyahut ta bunlar, Arapların her sene yaptıkları akınlarda büsbütün imhamı edildiler? Veya Türklerle mi karışıp gittiler? Uğradığımız köylerden hiç birinde ne Rum, ne Ermeni ve ne de Yahudi gördük.

Fakat buna mukabil hemen hemen köylerdeki camilerin hepsi, bizat köylülerin açıkça söyledikleri gibi, yakın şehirlerden getirtilen hristiyan ustalar tarafından inşa ettirilmişti. Taahhütlü köyünün camii bir hristiyan usta tarafından ve 1912 yılında 500 altın lira ile yaptırılmıştı. Yapı taştan yapılmış ve gayet sağlamdır. Yalnız minaresi yoktur ve damı düz ve topraktır. Buna rağmen damın hey'eti umumiyesine hafif bir çatı biçimi verilmiştir. Yapının damı meşe direklerle kapatılmıştır; pencereler kemerlidir. Camiinin içi, ikişer ağaç direklerle birbirinden ayrılan üç bölümden ibarettir. Ve tavan kirişleri bu yüksek ağaç direklerin üzerine oturtulmuşlardır. Ve sonra, orta bölümün tavan kirişleri, yan bölümlerin tavan kirişleri üzerine yerleştirilmiştir; bu çok pratik bir usûldür, çünkü böylelikle fazla uzun tavan kirişleri kullanmağa hacet kalmamaktadır. 1898 de inşa ettirilmiş olan Çeşmeli Zebir camiinin gerek içerisinde ve gerekse açık bulunan dış avlusunda, eskiden kalma taş sütunlardan kullanılmıştır. Sonra, bu camiinin eskiden toprak olan damı, az bir müddet önce çinko ile kapatılmış bulunuyor. Ve camiinin bir de küçük ve tahtadan yapılmış bir minaresi vardır, ihtimal ki bu camiinin eski şekli, bugün Kuyulu Zebir'de gördüğümüz camiinin aynı idi. Kuyulu Zebir'de camiinin gerek içerisindeki ve gerekse dışındaki sütunlar kamilen ağaç direklerdendir; ve pencerelerin üstü yuvarlak değil, tahtalarla ufki bir şekilde kapatılmıştır. Kadı Oğlu köyü camii de buna benzer; yalnız bu camiinin minaresi yoktur ve onun

Muhtarın anlattığına göre.

yerine camiin batı yanından olmak üzere taştan bir merdiveni vardır. Merdiven dama kadar götürür. Camilerin hepsinin iç duvarları gayet canlı yazılar ve resimlerle süslüdür. En büyük cami gördüklerimiz içerisinde, Turgut'taki idi. Ve bu camiin eski olduğunu da tahmin edemeyiz; yerlilerin dediklerine göre 200 senelik bir tarihi vardır. 1868 yılında yeniden tamir görmüştür, ve gerek kapısında, gerekse minberinde gayet zengin oymaları vardır. Bu binaların hemen hepsinde, eski hıristiyan Basilikasının tesirini görmek mümkündür Akşehir'deki Ulu Cami ve İplikçi Cami'inde²⁰ de bu tesir vardır, yalnız bunlar daha büyüktürler ve çok daha iyi işlenmişlerdir; bu camilerin ikisi de Selçukîler zamanından kalmadırlar. İhtimal ki köylerdeki camileri yapan hıristiyan ustalar, bu camileri kendilerine örnek almışlardı. Kırşehir'deki Çarşı Camii de bu nevi Basilikalardandır; fakat onun çatısı ehram biçiminde ve kiremittir. Bu köylere, çıraklık ve çobanlık yapmak üzere Kırşehir'den bir çok köylüler gelir; halbuki Akşehir daha yakın olan bir şehirdir.

Bu köylerde, Selçukîler devrinden hemen hemen hiç bir şey kalmamış gibidir. Kozagaç köyünde bize, Selçukîler zamanından kalma küçük bir hamam gösterdiler. Hamamın tabanı, üzerinde bulunduğumuz topraktan 1,5 metre kadar daha aşağıda idi; buna mukabil hamamın kubbesi, tabanından 4 metre kadar yüksekti. Hamamın iç duvarları gayet ince bir tarzda işlenmiştir: bir takım stilize edilmiş lâleler ve daha bir çok güller ve kandiller gibi süs motifleri bir araya getirilmek suretile duvarda güzel firizler meydana getirilmişti. Yalnız bu köy, Akşehir'in yakınında bir yerde idi; "bozkırın,, artasında değildi. Nadir köyünde, benzerlerini Ankara mıntakasında fazla gördüğümüz ve bir metre kadar yükseklikte olan bir arslan heykeli gördük. Gerek step köylerinde ve gerekse Akşehir civarında, eski ve güzel yazılı bir mezar taşına tesadüf etmiş değiliz. Akşehir'in içinde gördüğümüz ve üzerinde basık relief halinde kadın tasviri bulunan bir takım mezar taşları dikkat nazarımızı çekmiştir²¹. Billhassa bunlardan 44 numaralı çok enteresandır. Bu taşın daha evvelden küçük diğer bir lahit taşı olduğu anlaşılıyor. Çünkü üzerindeki kadın tasviri hâla üzerinde durmaktadır. Ve sonradan bu taş, dikine duran bir mezar taşı haline getirilmiştir. Buna benzer bir mezar taşına Kırşehir'de de tesadüf etmiştik; fakat Kırşehir'deki taş daha çok kaba bir şekilde yapılmıştır ve 713 yılına aittir²². Resim, 56 numaralı taştaki kadına pek ben-

²⁰ Akşehir, İplikçi Cami 1237, Ulu Cami 1213.

²¹ Rıfka Melûl, Akşehir Türbe ve Mezarları, Türkiyat Mecmuası V, 1935, 141. s. v.d. 159: Hicrî 7-8. asır. 158: başka hiç bir mezarlıkta bulunmamıştır. 56'(39. şekil): meşe denilmektedir. Zannımızca Afyon olması daha muhtemel: 43-44 (32. şekil)

²² Indian Art and letter s. XIX, 1945, 57 taş yerinden oynatılmamıştır; Bu hususta şu esere bakılabilir: Diez, İstanbul No. 63, 1/Temmuz/1946, 12. s. v. d.

zer. Çin uslûbiyle yapılmış bir tasvir olmamış olsaydı, bu kadın resimlerinden bir tanesine, zengin külahı ve baş örtüsü ile birlikte, bir Batı şövalye genç kızı demek mümkün olacaktı. Kadın gayet tatlı bir vücut bükülüğü ile oldukça basık bir masanın başına oturmuş bir vaziyettedir. Bu masaya benzer şeyin bir nevi gergef olması pek muhtemel görülüyor²³. Bu nevi mezar taşlarında neden daima kadınlar tasvir ediliyor ve hiç bir zaman erkek tasvirine rastlanılmıyor; bunu îzahe demiyoruz. Ankara müzelerinden birinde bulunan bir mezar taşı üzerinde bir süvari tasviri vardır. Sonra, Kırşehir'de rastladığımız ve heraldik tarzda yapılmış bir çok arslan tasvirlerinden bir tanesi de bir palmiye önünde gösterilmişti. Bu arslan tasvirlerinin neden ve hangi maksatla yapıldığını Kırşehirde kimse izah edememişti.

Akşehirin Maarif köyünde, büyük bir bahçe içerisinde ve bir hüyük yanında 771 de yaptırılmış olan bir türbe²⁴ binasının önünde Romalılar ve Bizanslar zamanından kalma üç sütun başlığı ve bir de yarı tabii cesamette ve iri kuyruğu olan bir koç heykeli durmaktaydı. Heykel kaba olmakla beraber gayet realist bir üslûpla yapılmıştır; yalnız çok zedelenmiştir. Bazılarının kanaatinca bu heykelin de, bir çok diğer emsali gibi, Orta çağda Orta Asyadan muhaceretle gelen Karakoyun'lulara ait olması icabeder. İddiaya göre bu nevi heykeller Karakoyunlularda mezarların üzerlerine dikilirlerdi. Bu mevzu üzerinde önemle durmak icabeder. Ve böyle bir iş için de en elverişli saha Doğu Anadolu bölgesidir. Ankaradaki Etnografya müzesinin bahçesinde de bu koç heykellerinden örnekler vardır.

Bir örneğine Tuzlukçu bucağında rastladığımız küherçile imalâthanelerinin de Selçukîler zamanından kalma olduğunu tahmin etmekteyiz. Bu mahallere, diğer bir çok köylerin çöplü sokak toprakları satın alınarak arabalarla getirilir ve bu topraklar ıslatıldıktan sonra, hususî kaplarda ıslatılarak suları süzdürülür. Sonra süzülen bu sular büyük kazanlar içerisinde kaynatılarak tebahhura tâbi tutulur. Sular kamilen buhar haline gelince elde temiz olmyan bir küherçile kısmı kalır. Ve bu küherçile satılmak üzere Konyaya sevkedilmektedir. İmalâthanenin en karakterisitik olan kısmı, pişmemiş kerpiçle yapılmış ve duvarında sıra halinde 15 kadar üç köşeli pencere deliği bulunan, uzun tebahhur bölümüdür. Binanın kendisi tabîî yeni zamanlarda yapılmıştır; fakat gelenek eskidir.

4. Yeni Çağ: Osmanlılar ve Cumhuriyet devri

Turgut'ta gördüğümüz 200 senelik cami Osmanlılar devrine aitti. Uslûp bakımından bugünkü binalardan pek te farklı olmamakla beraber, bucağın misafir odasının da aynı devre ait olduğunu tahmin etmekteyiz.

²³ Melûl'ün eserinde, No. 50,58 *gergef* hakkında malûmat vardır. M Akşehir 368. s.

Yahsiyan'da gördüğümüz ve Kadir Kılıç Ağaya ait olan iki katlı eski ev de her halde 100 seneden az evvel yapılmış değildi. Evin üst katındaki küçük ve karanlık odaların duvarlarında oyma işlemeli tahta raflar ve bir de odada, çok eski biçimde ve yine oyma tahtalarla süslü bir ocak bulunmaktaydı. Bugün ev artık içinde oturulamıyacak kadar harap-tır ve ancak erzak v. s. koymak için kullanılıyor. Aynı derecede eski olan Kırşehir'deki evlerle bunlar arasında pek okadar büyük bir fark görülmemektedir; ve bunlar bugünkü diğer köylü evlerinden çok daha zengin ve bir o kadar da iyidirler. Ve böyle bir evin bugüne kadar ayakta durabilmiş olmasının sebebi de her halde onun hatırı sayılır bir kimseye ait olması ve bir az da, alelade evlere nisbetle daha fazla ihtimamla yapılmış bulunmasıdır.

Hükümet takriben 100 seneden beri step mıntikasını iskân etmeğe başlamıştır. 1859 yılında Ankarayı ziyaret eden A. D. Mordtmann²⁵, Ankaranın o sıralarda, Haymanaya yerleştirilecek olan bir çok Çerkeslerle dolu olduğunu eserinde yazmaktadır. Ve keza Çerkeslerin ve Nogay Tatarlarının Konya steplerine yerleştirilmeleri de aynı bu sıralarda olmuştu. Mordtmann kitabında , Manyas gölü civarındaki bazı Kazak köylerinden (iki köy!) ve bu kazakların eskiden Dinyeper boyunda oturan Zaporoglar olduğundan bahsetmektedir. Akşehir gölü kenarında kurdukları kulübelerde balıkçılık eden ve bununla geçinmekte olan Kazaklara biz de gezimizde rastladık. Kendilerinin anlattıklarına göre, Deli Petro onların bıyıklarını ve sakallarını kestirmek istediği için buralara kaçıp gelmişlerdir. Ve hakikatan da burada uzun sakalları ve mujik uzun gömlekleriyle rahat rahat yaşamaktadırlar. Kadınların kıyafetleri, Rus köylü kadınlarını pek hatırlatıyordu. Dilleri rusçadır ve Hıristiyan olarak köylerinde kapalı bir şekilde yaşarlar. Kız verip almazlar. Mordtmann kendi kitabı içerisinde²⁶, Baron Tott'un hatıralarında (II, 144) bu Kazakların sakallarını kestirmemek için Deli Petrodan kaçarak o zamanlar daha Türkler elinde bulunan Kırırma sığındıklarını yazdığını kaydeder. Sonra Mordtmann devamla diyor ki: Kırım Rusların eline geçince, (Kaynarca muahedesi 1774) Babi Âli bu Kazakları göller boyunca iskân etti ve onlara gerek dinî ve gerekse diğer hususlarda geniş bir serbestlik temin etti. Bizim Akşehirde karşılaştığımız Kazaklar, 100 sene içerisinde kendi an'anelerinden hiç bir hususu unutmamışlardı.

Ve yukarıda bahislerini ettiğimiz köylerdeki Yürükler, Türkmenler ve Kürtler de hemen bundan sonra idi ki yavaş yavaş yerleşmeye başlamışlardı. Ve bunlar yerleşirken de eskiden meskûn olan yerleri tercihan intihab etmekteydiler. Yanında hemen yeni bir köy kurulmamış olan bir höyüğü pek seyrek olarak görürsünüz. Akşehir'den bir kilometre kadar bir mesafe de bulunan Sorgun buna bir misaldir. Ve keza step bölge-

²⁵ *Anatolien, Hannover 1925, 375. s. v. d. 361.*

²⁶ *Aynı eserde 199.*

sinde, hemen yanında yeni köy kurulmamış olan ve eski zamanlardan kalan kuyulara da pek nadir olarak tesadüf edilir²⁷. Fakat bunların hepsine rağmen, ve köylülerin de her yerde anlatmakta olduklarına göre, toprak eskiden malik olduğu kesif nüfûsuna aşağı yukarı kavuşmuş bulunmaktadır.

Ziraî faaliyetin bu bölgelerde daha kesifleştirilmesi ve bunun için de bazı tedbirler alınması yoluna gidildiği takdirde kalabalığın daha kolaylıkla artacağını ummaktayız. Ve bu gaye ile dir ki Cumhuriyet hükümeti:

1) Bir örneğini seyahatimiz esnasında Başkuyu'da gördüğümüz Ziraî Kombinalar faaliyetini meydana getirmiştir. Vakıa bugün bazı köylüler, tarlalarının ve mer'alarının bu Kombinalar tarafından alınmasından şikâyetçidirler. Fakat şunu hiç bir zaman inkâr edemeyiz ki, Kombinalar Dairesinin traktörleri ve çok sayıda uçlu pulluklariyle elde ettiği muazzam mahsûl miktarını köylülerin tek pulluklariyle elde etmelerine katiyyen imkân ve ihtimal yoktur. Bu kadar muazzam bir devlet işinde çalıştırılacak faraza 500 amele, her halde 500 kişilik bir köydekinden daha müreffeh bir hayat süreceklerdir.

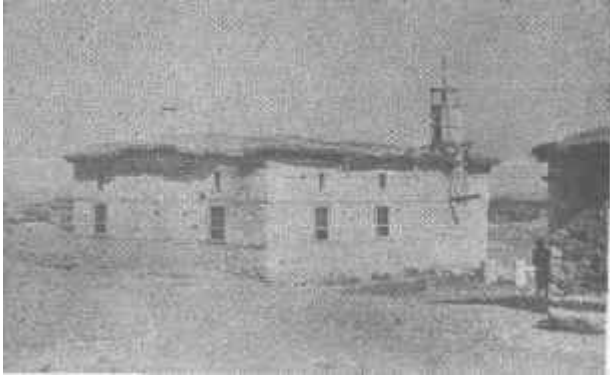
2) Aynı zamanda hükümet köylüye esaslı şekilde yardımını da esirgememektedir: Bilhassa Konya ilinde olmak üzere hükümet köylüyü, demir pulluk, ekme ve biçme makinesi kullanmağa teşvik etmektedir. Ve umumiyetle köylü makinenin çok daha faydalı ve elverişli olduğuna inanmış bir vaziyettedir. Yalnız, Çakıllar köyünde olduğu gibi, arazisi kamilen taşlık olan yerlerde, ağaç sapana ve öküz arabalarına bugün bile rastlanılabilir. Step bölgelerinde odun daha pahalı olduğu için, köylü demirden yapılmış eşyayı daha kolaylıkla, tedarik edebilir. Tıpkı şehirlerde olduğu gibi, burgu ile yeri delerek su çıkararak ustalar ve bunların ellerinde modern delme âletleri vardır. Spirto ocağı bulunmayan hemen hemen hiç bir ev yoktur; çünkü gelen misafire mutlaka kahve ikram etmek şarttır. Yaşamakta devam eden çok güzel bir âdette göre her köyün, içindeki misafirperverliğe hudut çizemeyeceğimiz bir veya bir kaç misafirhanesi vardır. Harunlar ve Gürnes gibi bazı köylerde olduğu gibi, bugün bile camiler yaptırılmaktadır; fakat bunlar şimdi köyün Türk ustalarına yaptırılıyor. Bazı köylerde eski an'anelerden biri olan kız kaçırma âdeti hâla yaşıyor: genç çift 2-3 gün komşulardan birinin evinde saklandıktan sonra, ebeveyn gelir ve anlaşılır. Bir erkek bir yerden geçerken, bir kadının onun yolunu kat'etmemesi icabettiği âdeti bugün de yaşamaktadır. Fakat bir diğer taraftan da, Taahhütlü köyündeki Süleyman Ağa gibi, köyde derin kuyular kazdırarak bunlardan uzun iplerle su çekmek âdetini köye getirmiş müteşebbis kimselerle de karşı karşıyayız. Kuyunun uzun ipi dışarı çıkarken ağaç-

²⁷ Gölün güney sahilinde ve gölle dağ arasında bir yerde.

tan yapılmış kúçük bir makaraya sarılmaktadır ve bu makaranın çevirilmesi için de bir attan faydalanılıyor. Suyun az olduğu bu köyde Süleyman Ağa bir de motorla su çıkarmayı tecrübe etmişti. Ayrıca bu köyde, yağmur sularının bir az daha fazla muhafaza edilebilmesi için, köylülerin derelerin dar kısımlarında bazı bentler vücuda getirdiklerini ve buraya yağmur sularının birikmiő bulunduğunu gördük; bu havuzcuklara köylüler "Say,, adını vermekteydiler.

Burada, Harunlar köyünün çalıőkan muhtarı Nizam oğullarından Ali oğlu Mehmet Koç'un eski eserlere karşı duyduğu dikkate Őayan ilgiyi ve bize bu yönden yardımlarda bulunduğunu Őükranla belirtmek isteriz. Fakat bizim en büyük ümidimiz, bilhassa yeni açılacak olan okullardaki ve Halkevlerindeki öğretmenlerdedir; en çok bunlardan müsbet neticeli faaliyetler beklemekte kendimizi haklı görüyoruz.

Tercüme eden:
Dr Abidin İTİL
Hindoloji Doçenti



Res. 1 — Kuyulu Zebir Camii



Res. 2 — Kuyulu Zebir Camii içi (Arslanhane camii içi ile mukayese edilebilir).



Res. 3 — Harunlar köyünde mağara mezar.



Res- 4 — Taahhütlü köyünde su dolabı



Res. 5 — Maarif köy türbesinde Koç heykeli



Res. 6 — Sultan Dağı'nda Yürük çadırı



Res. 7 — Akşehir Müzesi deposundaki lahit parçası



Res. 8 — Akşehir Müzesi deposundaki boğalı taş